

Anna Anttonen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyö 2019

METSÄMÖRRITOIMINNAN HYÖDYNTÄ- MINEN VARHAISKASVATUSSUUNNI- TELMAN OPPIMISEN ALUEILLA

TIIVISTELMÄ

Anna Anttonen

Metsämörritoiminnan hyödyntäminen varhaiskasvatussuunnitelman oppimisen alueilla

37 sivua

Toukokuu, 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka metsämörritoimintaa voidaan hyödyntää varhaiskasvatussuunnitelman oppimisen alueilla. Opinnäytetyön yhteistyökumppani oli Suomen Latu ry, joka koordinoi ja kehittää Suomessa metsämörritoimintaa.

Opinnäytetyö oli luonteeltaan laadullinen ja tutkimusmenetelminä käytettiin osallistuvaa havainnointia sekä laadullisen aineiston teemoittelua. Aineisto sisälsi Helsingin kaupungin päiväkotien Flooran metsäkerhon toiminnasta otettuja valokuvia ja lasten toiminnasta seuraamalla saatuja havaintoja. Myös Suomen Ladun arkistokuvia käytettiin työssä. Opinnäytetyöstä hyötyvät kaikki varhaiskasvattajat, jotka haluavat hyödyntää luontoa toiminta- ja oppimisympäristönä. Myös Suomen Latu hyötyy opinnäytetyön tuloksista metsämörrikurssien materiaalien uudistamisesta ja ohjaajien koulutuksissa.

Metsämörritoiminta oli itsessään laaja-alaista osaamista ja siinä toteutuivat kaikki laaja-alaisen toiminnan tavoitteet. Myös oppimisen alueiden käsittely monipuolistui metsämörritoimintaa hyödyntämällä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjasivat metsämörritoimintaan erityisesti oppimisen alueilla ”Tutkin ja toimin ympäristössäni” sekä ”Kasvan, liikun ja kehityn”, mutta voidaan todeta, että kaikkien oppimiskokonaisuuksien tavoitteet toteutuivat metsämörritoiminnassa (Ilmaisun monet muodot, Kielen rikas maailma, Minä ja meidän yhteisömme). Metsämörritoiminta oli eheyttävää ja kokonaisvaltaista toimintaa, jossa korostuivat lasten mielenkiinnon kohteet ja opetuksen yhteiset tavoitteet. Jatkotutkimuksena voisi tutkia, miten varhaiskasvatussuunnitelman muut osa-alueet toteutuvat luonnossa.

Asiasanat: luontokasvatus, metsämörritoiminta, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

ABSTRACT

Anna Anttonen

Utilisation of outdoor activity Metsämörri as a part of early childhood education's core competences

37 p.

May 2019

Diakonia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Option in Early Childhood Education

Bachelor of Social Services

The aim of this thesis was to find out how outdoor activity Metsämörri can be used as a part of early childhood education's core competences. Partner of this thesis was the organization Suomen Latu, that coordinates the activity in Finland and trains all the instructors.

The thesis was a qualitative study and the research methods were participatory observation and thematic analysis. The material consisted of photographs taken from outdoor activity Metsämörri in the forest club of kindergarten Floora in Helsinki and from photos taken by Suomen Latu. The material was analysed by the early childhood education's core competences. The thesis will be useful for all the pedagogues who wants to use nature as learning environment. Also Suomen Latu will benefit from the results by using them in their education material and instructor trainings.

Outdoor activity Metsämörri itself fulfilled the aim of transversal competence. Also the use of core competences was diversified when outdoor activity Metsämörri was used. The early childhood and education plan leads to outdoor activity Metsämörri especially in core competences "I study and act in my environment" and "I grow up, move and develop". But it can be noted that the aim of all the five core competences was actualized (Many forms of expression, Rich world of languages and Me and our community). Outdoor activity Metsämörri was integrative and comprehensive activity, where children's interests and common goals of education were emphasized. Further study could consider other elements of the early childhood education and care plan and how they would be realised in the nature.

Keywords: early childhood education and care plan, outdoor activity Metsämörri, nature education

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET	6
2.1 Kielten rikas maailma	8
2.2 Ilmaisun monet muodot.....	8
2.3 Minä ja meidän yhteisömme	9
2.4 Tutkin ja toimin ympäristössämme	10
2.5 Kasvan, liikun ja kehityn	10
3 LUONTOTOIMINTA VARHAISKASVATUKSESSA	12
3.1 Luonnon hyvinvointivaikutukset	13
3.2 Luonto oppimisympäristönä	15
3.3 Metsämörritoiminta.....	16
3.4 Luonnossa kotonaan -toiminta	19
4 TOTEUTUS.....	20
4.1 Tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	20
4.2 Suomen Latu ry.....	21
4.3 Aineiston keruu ja analyysimenetelmät	21
5 TULOKSET	23
5.1 Kieli kehittyy ulkotoiminnassa	25
5.2 Kuvataidetta luonnon antimilla	26
5.3 Luonnossa olemme yhtä	27
5.4 Ympäristössä yhdessä ihmetellen.....	28
5.5 Metsä on luonnon oma jumppasali	30
6 POHDINTA.....	32
6.1 Luotettavuuden arviointi ja eettinen tarkastelu	32
6.2 Opinnäytetyön hyödyntäminen.....	34
LÄHTEET	35

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, kuinka metsämörri-toimintaa voidaan hyödyntää varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden oppimisen alueilla. Metsämörri-toiminta on varhaiskasvatuksessa laajalti käytössä oleva ulkotoiminnan muoto, jossa Metsämörri-satuhahmo johdattaa lapset ulos luontoon leikkimään, liikkumaan, ihmettelemään ja tutkimaan (Suomen Latu. Lastentoiminta. Metsämörri). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatusta järjestäviä tahoja oikeudellisesti velvoittava määräys (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 8).

Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen ja tärkeä, koska lasten ulkona viettämä aika on vähentynyt ja lapset ovat vieraantuneet luonnosta. Lukuisat tutkimukset ympäri maailmaa todistavat, että lasten ulkona viettämä aika on heille suureksi hyödyksi. Ulkona toimiminen ei vaikuta ainoastaan terveyteen ja hyvinvointiin, vaan myös sosiaalisiin taitoihin ja kognitiivisiin kykyihin, valmistaen lapsia elinikäiseen oppimiseen. (Scottish Outdoor 2018.) Kiinnostus ulkona tapahtuvaan oppimiseen on viime aikoina kasvanut. Se näkyy luontopäiväkotien ja ulkona toimivien esikouluryhmien lisääntyvänä määränä. Ulkoryhmät ovat tärkeitä lasten luontosuhteen kehittymisen kannalta. Myönteinen luontosuhde on perusta vastuulliselle, kestäväälle elämäntavalle, johon kuuluu ympäristöstä ja toisista ihmisistä huolehtiminen. Luonnossa vietetty aika ja luonnon henkilökohtainen kokeminen kasvattavat lapsia luonnon kunnioittamiseen ja vastuun kantamiseen, suvaitsevuuuteen sekä kestävä kehityksen toimintaan. (Laine, Elonheimo & Kettunen 2018,14.)

Opetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmien yhtenä tavoitteena on saada lapset ulos luokista ja päiväkodeista. Luonnossa voidaan opettaa kaikkea luonnontieteistä matematiikkaan ja taideaineisiin. Luonto on lapselle rikas tutkimisen ja sitä kautta oppimisen ja kasvamisen lähde. (Sunikka, Luomi, Lembidakis, Markkula & Rantalainen 2010, 3-4.) Luontoympäristö tarjoaa monipuolisen kehyksen lapsen leikeille ja oppimiselle. Uudet opetusmenetelmät ja -tavat laajentavat

oppimisympäristöä perinteisen luokkahuoneen ulkopuolelle. (Manninen ym. 2017, 17.) Lasten opetuksessa oppimisympäristöllä on oleellinen merkitys. Lapsi kokee itsensä osaksi ympäristöään. Lasten tarpeet ovat erilaisia ja saman lapsen tarpeet vaihtelevat eri päivinä. Luonnon moninaisuus vastaa hyvin näihin vaatimuksiin. (Suomen Latu 2019a.)

Lapsen tarve tyydyttää tiedonhaluaan, liikkua ja kokea yhdessäoloa toteutuvat parhaiten luonnossa. Luonto tarjoaa luonnollisella ja innostavalla tavalla parhaan ympäristön lapsen liikkumiselle ja oppimiselle. Lapsi oppii kiipeillen, tasapainoilun, ryömien ja hyppien luonnon monipuolisessa jumppasalissa. Samalla hän oppii terveitä elämänarvoja sekä myönteistä asennetta luontoa ja liikuntaa kohtaan. (Suomen Latu 2019b.) Luonto on liikunnan harjoittamisen lisäksi oivallinen paikka myös tietojen etsimiseen tutkimalla, keräilemällä, lajittelemalla ja vertailemalla. Metsämörri, luonnon tasapainon symbolina, tekee toiminnasta jännittävän ja mielenkiintoisen retken. Omaksumalla tunnesiteen luontoon jo pienestä pitäen, lapset oppivat kunnioittamaan sitä ja kaikkea siellä elävää. (Nikkinen 2001, 5.)

2 VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan toteutetaan varhaiskasvatusta ja laaditaan sekä paikalliset että lasten omat varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään muun muassa lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisella ohjauksella on tavoitteena luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kehitykselle, kasvulle ja oppimiselle. Tällä hetkellä voimassa oleva varhaiskasvatussuunnitelma on uudistettu vuonna 2018 ja se on astunut voimaan 1.1.2019 alkaen. Uudistuksen lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatusta järjestäviä tahoja oikeudellisesti velvoittava määräys. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöstä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on jaettu viiteen laaja-alaisen osaamisen osa-alueeseen:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Oppimisen

alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

KUVIO 1. Oppimisen alueet (Opetushallitus 2019)

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnonkohteiden ja osaamisen mukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 40.)

Oppimisen alueita tulee käsitellä osana varhaiskasvatuksen arkea ja eheyttää niitä laaja-alaisiksi kokonaisuuksiksi. Näin oppimisen alueet ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa myös laaja-alaisen osaamisen tavoitteiden kanssa. Kaiken toiminnan lähtökohtana tulee huomioida lasten yksilöllinen oppiminen sekä heidän mielenkiinnon kohteensa ja ihmettelyn aiheensa. Varhaiskasvatuksen viisi oppimisen aluetta ovat samat kuin Esiopetussuunnitelman perusteissa (2014). Myös perusopetuksen puolella puhutaan nykyään ilmiöpohjaisesta oppimisesta ja ilmiöopetuksesta, jossa lähtökohtana ovat todellisen maailman kokonaisvaltaiset ilmiöt. Uudessa opetussuunnitelmassa on pyritty purkamaan oppiaineiden välisiä

tiukkoja rajoja. Näin jatkumo varhaiskasvatuksesta esiopetuksen kautta perusopetukseen on luontevaa. (Ahonen 2017, 162-163.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sisältää paljon muutakin, kuten oppimisympäristöt, osallisuus, leikki, pedagoginen dokumentointi ja kasvatusyhteistyö, mutta tässä opinnäytetyössä keskitytään vain oppimisalueisiin.

2.1 Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen. Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 40.)

Kieli määrittää lapsen kasvua ja kehitystä hyvin kokonaisvaltaisesti aina syntymästä saakka. Jokaisella kieli kehittyy hyvin yksilöllisesti ja eri tahtiin, mutta kielen kehittyminen tukee kaikilla oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kielten rikasta maailmaa lähestytään kuuden elementin kautta, jotka tukevat kielellisen identiteetin kehittymistä. Nämä ovat vuorovaikutustaidot, kielen ymmärtämisen taidot, puheen tuottamisen taidot, kielen käyttötaidot, muisti ja sanavarasto sekä kielitietoisuus. Kaikki elementit limittyvät toisiinsa ja niitä voidaan tukea monella yhteisellä tavalla. (Ahonen 2017, 166-168.)

2.2 Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja keuhollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lapsen oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää

ympäröivää maailmaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 42.)

Ilmaisutaito tukee lapsen kykyä ilmaista tunteitaan, ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Näin lapselle avautuu mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa monin tavoin omaan elämäänsä sekä koko yhteisön toimintaan. Ilmaisua voidaan toteuttaa monella eri tavalla kehollisesti tai sanallisesti, joten jokaiselle löytyy sopiva ilmaisun keino. Monipuolinen tutustuminen kulttuuriin ja taiteeseen tukee lasten monilukutaitoa, koska lapset saavat tutkia ja tutustua erilaisiin viestinnän tapoihin. Uusi varhaiskasvatussuunnitelma edellyttää, että lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria tuetaan. Oppimisympäristöjen tulisi mahdollistaa esteettisyys ja innostavuus, jotka ovat luovan toiminnan edellytyksiä. (Ahonen 2017, 195.)

2.3 Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median näkökulmista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 44.)

Varhaiskasvatus on hyvin tärkeä sosiaalinen ulottuvuus pienten lasten elämässä. Lapsi kasvaa, oppii ja kehittyy häntä ympäröivässä sosiaalisessa ympäristössä. Aluksi tämä ympäristö käsittää vain lapsen oman perheen, mutta vähitellen sosiaalinen ympäristö laajenee. Jokaisella lapsella kodin toimintamallit ja arvot kulkevat mukana myös varhaiskasvatuksen arjessa. Oppimiskokonaisuutena Minä ja meidän yhteisömme ohjaa varhaiskasvatustoimintaa kaikille yhtenäiseksi ja tasa-arvoiseksi. Se vastaa alueena laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin erityisesti lasten kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun sekä ajattelun ja oppimisen kautta. (Ahonen 2017, 222-223.)

2.4 Tutkin ja toimin ympäristössämme

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten matemaattisen ajattelun kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös ympäristö- ja teknologiakasvatusta. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46.)

Lasten ymmärrys laajenee, kun he saavat tutustua erilaisiin ympäristöihin ihmetellen ja tutkien, oivaltaen ja pohdiskellen. Jotta aikuiset voivat konkreettisesti tukea lasten ihmettelyä ja oivaltamista varhaiskasvatuksen arjessa, tulee ihmettelylle antaa aikaa ja tilaa. Erilaisten ilmiöiden monipuolinen tarkastelu mahdollistaa luovan ongelmanratkaisun ja kriittisen ajattelun, sekä kannustaa lapsia oppimaan itse kokeilemalla. Asioiden syy-seuraussuhteiden syvällinen ymmärtäminen kannustaa lasta kokonaisvaltaiseen oppimiseen, jossa uutta tietoa yhdistellään aikaisempiin käsityksiin ja kokemuksiin. (Ahonen 2017, 247-249.)

Tutkin ja toimin ympäristössäni -oppimisen alue on jaettu kolmeen osa-alueeseen: matemaattiseen ajatteluun, ympäristökasvatukseen sekä teknologiakasvatukseen. Matematiikan osa-alueisiin tutustutaan leikinomaisen toiminnan myötä, ohjaten lapsia huomioimaan arkisissa tilanteissa ja ympäristöissä esiintyvää matematiikkaa. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on lasten luontosuhteen vahvistaminen ja vastuullisen luonnossa toimimisen tukeminen. Teknologiakasvatuksessa lapsia kannustetaan kokeilevaan ja tutkivaan työtapaan, sekä tutustutaan heitä tietoteknisiin laitteisiin ja niiden turvalliseen käyttöön. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46-47.)

2.5 Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä tavoitteita.

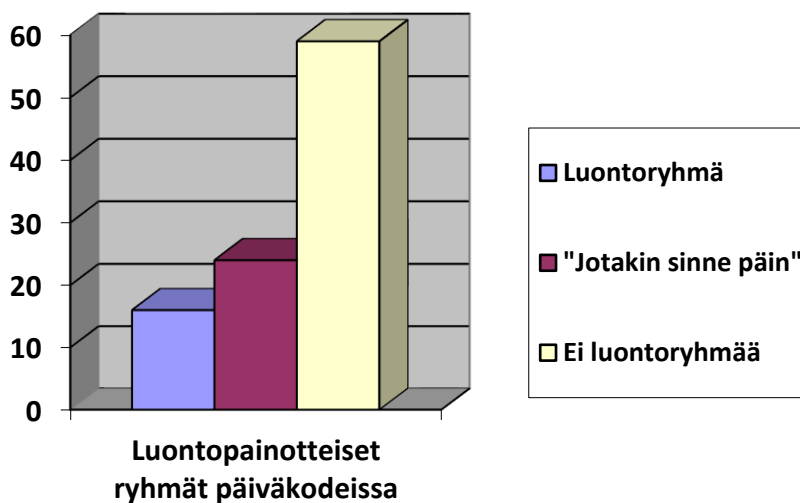
Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 47.)

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alue on jaettu kolmeen osa-alueeseen: liikkumiseen, ruokakasvatukseen sekä terveyteen ja turvallisuuteen. Liikkumisen osa-alueella tavoitteena on lasten monipuolinen liikkuminen sekä liikunnan ilon kokeminen. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota mahdollisuus eri liikuntaympäristöihin ja -välineisiin sekä erilaisten materiaalien ja aistien käyttämiseen osana liikkumista. Ruokakasvatuksen tavoitteena on tukea lasten terveellisiä ja monipuolisia ruokailutottumuksia, sekä edistää myönteistä suhdetta syömiseen ja ruokaan. Terveyttä ja turvallisuutta voidaan käsitellä keskustelemalla yhdessä lasten kanssa terveyteen ja turvallisuuteen liittyvistä asioista, hyvinvoinnista ja henkilökohtaisesta hygieniasta. Lisäksi opetellaan liikkumaan turvallisesti lähiympäristössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 47-48.)

3 LUONTOTOIMINTA VARHAISKASVATUKSESSA

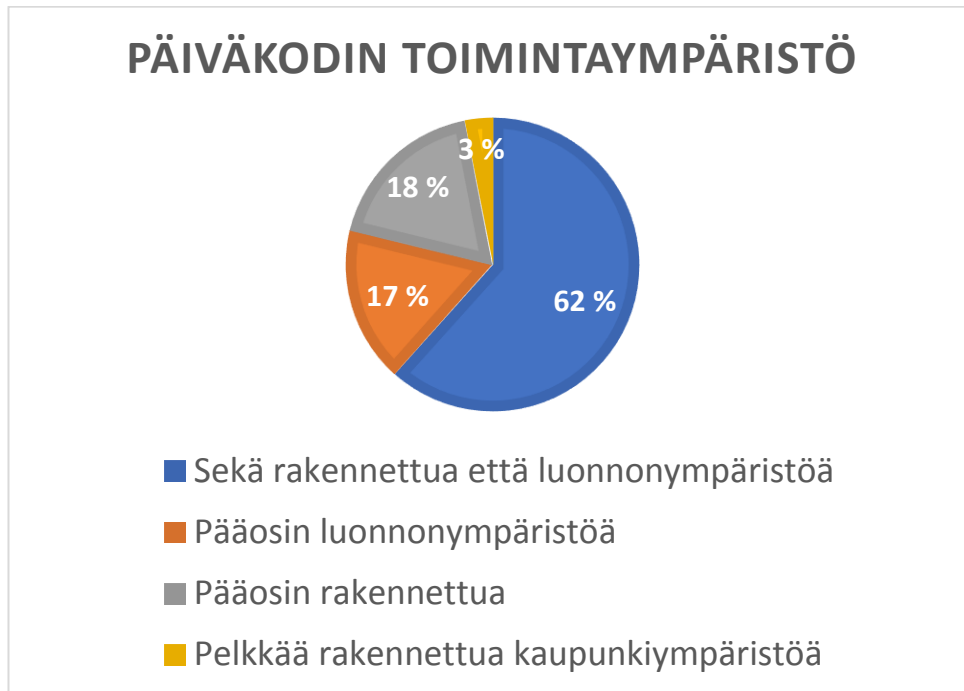
MacQuarrie, Nugent & Warden (2013) ovat tutkineet luontopainotteista oppimista ja luontopäiväkoteja pohjoismaissa ja Skotlannissa. Heidän mukaansa luontopäiväkodit ja luonnossa oppiminen ovat tulleet jäädäkseen. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että luontoa hyödynnetään varhaiskasvatuksessa niin toimintaympäristönä, voimavarana kuin oppimiseenkin. Etelä-Karjalan Allergia- ja ympäristöinstituutti toteutti yhdessä Lastentarhanopettajaliiton kanssa valtakunnallisen varhaiskasvatuskyselyn vuonna 2014, jossa selvitettiin suomalaisten päiväkotien luontosuhdetta. Tutkimuksessa selvitettiin, miten lähiympäristöä nykyisin hyödynnetään päiväkotitoiminnassa, minkälaiset puitteet luonto antaa päiväkodille ja miten erilaisiin luontotoimintoihin suhtaudutaan. Kyselyyn vastasi yhteensä 768 päiväkotia, mikä kattaa noin 20 % Suomen kaikista päiväkodeista. (Saarinen & Jantunen 2015.)

Kyselyn perusteella luonto on jo monin paikoin mukana päiväkotitoiminnassa, mutta kehittymisen varaa vielä on. Kyselyyn vastanneista päiväkodeista 16 %:ssa oli jo luonnossa toimiva tai luontopainotteinen ryhmä. ”Jotakin sinne päin” mainittiin löytyvän 24 %:ssa päiväkodeista, mutta 59 %:ssa päiväkodeista ei löytynyt valmista luontoryhmää (KUVIO 2).

KUVIO 2. Luonnossa toimivat tai luontopainotteiset ryhmät päiväkodeissa (Saarinen & Jantunen 2015)

Päiväkotien luontosuhteeseen ja luontotoimintaan vaikuttaa oleellisesti myös ympäristö, missä päiväkotit sijaitsee. Kyselyssä selvitettiin, millaisessa toimintaympäristössä päiväkodit sijaitsivat (KUVIO 3). Päiväkotien lähiympäristössä oli yleensä tasapuolisesti sekä rakennettua että luonnontilaista ympäristöä (61 %). Pääosin luonnonympäristöön sijoittui 17 % ja enimmäkseen rakennettuun kaupunkimaisen ympäristöön 18 %. Ydinkeskustassa sijaitsi vain 3 % päiväkodeista.

KUVIO 3. Päiväkotien sijainti ja toimintaympäristö (Saarinen & Jantunen 2015)

Suomessa varhaiskasvatuksessa on käytössä hyvin monenlaisia luontotoiminnan toteuttamisen muotoja. Erilaiset luontopäiväkodit, luonnossa toimivat päiväkotiryhmät sekä metsäkerhot ovat yleistyneet viime vuosina. Tunnetuimmat luontotoiminnan muodot Suomessa ovat Suomen Ladun ylläpitämät Metsämörri- ja Luonnossa kotonaan -toiminta.

3.1 Luonnon hyvinvointivaikutukset

Luontoympäristö tarjoaa mahdollisuuden vastata nyky-yhteiskunnan terveys- ja hyvinvointihaasteisiin. Tutkimusten mukaan luontokokemukset eivät ainoastaan piristä mieltä, vaan myös vahvistavat ihmisen elimistöä. Stressin aiheuttamien

oireiden osuus kasvaa kouluikäisten lasten keskuudessa ja ylipaino ja muut sairaudet yleistyvät jo lapsilla. Luonnossa lapsi liikkuu luonnollisella tavalla mielikuvitustaan hyödyntäen. Vapaa liikkuminen metsässä kehittää motoriikkaa ja opettaa käyttämään kaikkia aisteja. Kaupungistumisen myötä lasten luontokokemukset ovat vähentyneet.

Metsän ja luonnon hyvinvointivaikutuksia on tutkittu paljon ja on todettu, että luonnossa oleskelu ja liikkuminen lisäävät ihmisten hyvinvointia ja terveyttä. Luonto parantaa mielialaa, auttaa palautumaan stressistä, alentaa verenpainetta ja tasoi sykkeen (Luonnonvarakeskus. Tietoa luonnonvaroista. Luonnon hyvinvointivaikutukset). On tärkeää, että varhaiskasvatuksessa hyödynnetään luontoa oppimis- ja toimintaympäristönä, sillä meillä Suomessa luonto on lähellä ja helposti saavutettavissa. Tanskassa tehdyssä tutkimuksessa on jopa todettu, että mitä enemmän vietämme lapsena aikaa luonnossa, sitä onnellisempia meistä tulee aikuisena (Housman 2019).

Fyysinen passiivisuus ja paikallaan istuminen ovat globaaleja huolenaiheita. Gray ym. tekemän kansainvälisen tutkimuksen mukaan 3-12 -vuotiaiden lasten systemaattisella ulkoilulla lähiluonnossa todettiin olevan myönteiset vaikutukset liikkumiseen, istumisen vähenemiseen ja verenkiertoelimistön kuntoon. Fyysinen aktiivisuus oli korkeampaa ulkona kuin sisällä. Mitä enemmän lapset viettivät aikaa ulkona, sitä parempi heidän fyysinen kuntosensa oli. (Gray ym. 2015.)

Viimeisimpien lasten liikuntasuosittelujen mukaan alle 8-vuotiaiden lasten päivään tulisi sisältyä vähintään 3 tuntia liikuntaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016). Ulkona toimittaessa suositukset täyttyvät kuin itsestään. Lapsella on voimakas tarve liikkua ja metsässä sitä voi estoitta toteuttaa. Liikunta on hyväksi aivoille ja sillä on siis suora yhteys oppimiseen. Liikkumisen rytmi auttaa lasta muun muassa lukemisen ja laskemisen oppimisessa. Kömpelyys ja ongelmat motoriikassa saattavatkin myöhemmin ilmetä oppimisvaikeuksina. (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 19.)

Lapsena saadut monipuoliset luontokokemukset ja -elämykset muodostavat pohjan tapahtumaketjulle, jonka määränäänä on ympäristövastuullinen

kansalainen. Ensimmäinen askel tässä portaikossa on myönteiset ja turvalliset luontokokemukset, jossa lapsi saa toimia ympäristön puolesta omassa mittakaavassaan. Omakohtaisten luontokokemusten kautta lapsi oppii vähitellen ymmärtämään luonnon toimintaa ja ihmisen vastuuta siitä. (Drougge & Salminen 2007, 50.)

3.2 Luonto oppimisympäristönä

Varhaiskasvatussuunnitelman (2018) mukaan oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa ja niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua. Oppimisympäristöjen tulee ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen, taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. (Varhaiskasvatussuunnitelma perusteet 2018, 32.)

Monimuotoinen ulkoympäristö, niin rakennettu kuin luonnonvarainen, tarjoaa lapsen oppimiselle ja kehitykselle runsaasti sekä haasteita että mahdollisuuksia monipuolisiin oppimiskokemuksiin (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 11; Casey 2007, 10). Luontoympäristö tarjoaa monipuolisen kehyksen lapsen leikeille ja oppimiselle. Uudet opetusmenetelmät ja -tavat laajentavat oppimisympäristöä perinteisen luokkahuoneen ulkopuolelle. (Manninen ym. 2017, 17.) Smedsin, Jerosen & Kurpan (2015) tekemässä tutkimuksessa tutkittiin autenttista maatilaympäristöä oppimisympäristönä ja todettiin, että oppilaat oppivat paremmin, kun saivat olla aidossa ympäristössä luokkahuoneen sijaan. Tämä johtui siitä, että opetettava aihe oli konkreettisesti nähtävissä ja koettavissa autenttisessa ympäristössään.

Lapset tutkivat ja aistivat maailmaa koko kehollaan. Mitä monipuolisemmin lapset liikkuvat ja tuntevat oman kehonsa, sitä enemmän heidän ajattelunsa saa virikkeitä ja sitä nopeampaa ja syvällisempää on heidän kehityksensä. Lasten pitää saada liikkua vaihtelevassa maastossa, jotta heidän lihaksistonsa kehittyisi. Metsä on lapselle kuin monipuolinen jumppasali. Siellä voi kehittää

karkeamotoriikkaansa, tasapainoaan ja koordinaatiokykyään hyppimällä kivien päällä, kiipeilemällä puuhun, tasapainoilemalla puunrunkojen päällä, kiipeilemällä kalliolle jne. Hienomotoriikka kehittyy poimimalla pieniä esineitä, kuten käpyjä, kiviä, kukkia tai lehtiä. Luonnon esineitä voi myös järjestellä ja luokitella. Aistien avulla tapahtuvan keräilyn, vertailun ja lajittelemisen kautta lapset oppivat löytämään eri esineitä yhdistäviä tai erottavia ominaisuuksia. Järjestelytaitoja vahvistavat leikit kehittävät myös ajattelun taitoja. (Nikkinen 2001, 49.)

Kukkien, käpyjen ja marjojen poimiminen parantaa käden ja silmän yhteistyötä sekä hienomotoriikkaa. Luonnon tarkkailu opettaa kokonaisuuksia ja syy-seuraussuhteita. Majan rakentaminen ja muut rakenteluleikit kehittävät ongelmanratkaisukykyä. Samalla tulevat tutuksi luonnon omat rakennusmateriaalit, sekä sellaiset käsitteet kuin painava, tiivis ja kestävä. Luonto kiihottaa lapsen mielikuvitusta saaden kaatuneen puunrungon muuttumaan avaruusraketiksi ja kivenkolan peikkojen kodiksi. Oksien läpi suodattuva valo luo mitä hienoimpia varjoja ja vuodenajat tarjoilevat meille mitä monimuotoisempia värielämyksiä. Luonto yksinkertaisesti tarjoaa enemmän aistimuksia kuin valmiiksi rakennettu ympäristö. Monipuolinen havainnointikyky, rikas mielikuvitus, luova ajattelu ja kyky iloita ovat asioita, joita jokainen lapsi tarvitsee elääkseen hyvää elämää ja kasvaakseen täysipainoiseksi aikuiseksi. Luonnossa liikkuesssa nämä kehittyvät itsestään. (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 16-18.)

Lapsi oppii parhaiten itse tekemällä, kokeilemalla, maistamalla, haistamalla ja koskettamalla. Jotta lapsi pystyy omaksumaan uuden tiedon, tarvitsee hän oma-kohtaisia kokemuksia. Tällöin oppimisesta tulee kokonaisvaltainen kasvuprosessi, joka on paljon enemmän kuin pelkkää passiivista tiedon vastaanottamista. (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 20.)

3.3 Metsämörri toiminta

Metsämörri toiminta on lähiluonnossa tapahtuvaa lasten ja perheiden ulkoilua, jota voivat toteuttaa ainoastaan Suomen Ladun metsämörriohjaajan koulutuksen saaneet ohjaajat. He toimivat muun muassa varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja

urheilujärjestöissä. Metsämörri on satuhahmo, joka innostaa lapset lähiluontoon leikkimään, liikkumaan, ihmettelemään ja tutkimaan. Toimintaa järjestetään varhaiskasvatuksessa ja kouluissa osana perustoimintaa sekä kerhomuotoisena Suomen Ladun jäsenyhdistyksissä sekä muissa yhdistyksissä ja seuroissa. (Suomen Latu. Lastentoiminta. Metsämörri.) Metsämörritoiminnan tavoite on saada lapset ulos kokemaan luontoa kaikilla aisteillaan, leikkimään ja viihtymään metsässä, tutkimaan luonnon moninaisuutta sekä löytämään luonnon ihmeitä ja kauneutta (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 113).

Metsämörritoiminnan (Skogsmulle) juuret ovat Ruotsissa. Ruotsalainen hiihdonopettaja ja urheilu-upseeri Gösta Frohm oli jo 1950-luvulla huolissaan ruotsalaisten lasten suhteesta luontoon kaupungistumisen myötä. Hän perusti ulkoilukoulun, jotta lapset siirtyisivät kaduilta ja parkkipaikoilta leikkimään takaisin luontoon, metsiin ja kallioille. Toiminnan keulakuvaksi Frohm loi vihreäpukuisen satuhahmon nimeltä Metsämörri. Suomeen metsämörritoiminta rantautui 1970-luvun lopulla, ensin ruotsinkielisenä ja vuodesta 1992 Suomen Latu ry:n kautta suomenkielisenä toimintana. (Nikkinen 2001, 11-13.) Tällä hetkellä Suomen Ladun kouluttamia metsämörriohjaajia on yli 12 000 ja vuosittain kymmenet tuhannet lapset ulkoilevat Metsämörrien kanssa (Suomen Latu. Lastentoiminta. Metsämörri).

Metsämörritoiminnassa on lapsille omat viitteelliset ikäryhmät ja jokaisella ryhmällä on oma symbolinsa:

-
 - Metsänuppuiset:
alle 3-vuotiaiden ensikosketukset luontoon yhdessä aikuisen kanssa.
-
 - Metsämyttyset
3-4 -vuotiaat leikkivät ja liikkuvat luontoa ihmetellen.
-
 - Metsämörrit

5-8 -vuotiaiden lasten tiedonhalu täyttyy ja he oppivat mielikuvitusrikkaan leikin ja luonnon tutkimisen avulla.

- Metsävaeltajat

7-12 -vuotiaat lapset retkeilevät ja liikkuvat monipuolisesti lähiluonnossa

(Suomen Latu. Lastentoiminta. Metsämörri.)

Kaikki Mörrilapset seikkailevat metsässä aavistamatta lainkaan tekevänsä jotain todella tärkeää oman hyvinvointinsa kannalta (Nikkinen 2001, 5).

Metsämörritoiminnan lähtökohtana on koko toiminnan ajan samana pysyvä metsäpaikka, joka tulee yleensä kerran viikossa tehtävien retkien avulla tutuksi ja turvalliseksi. Toiminnassa yhdistetään luontotietoa ja satua Metsämörri-satuhahmon ja hänen ystäviensä (Lohi-Valtteri, Tunturi-Tiina ja Nova) avulla. Retkien avulla lapset oppivat myös huolehtimaan omista tavaroistaan, metsäpaikan siisteydestä ja säähän sopivasta varustuksesta, sillä retkelle lähdetään säästä riippumatta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 113-114.)

Metsämörritoiminnan sisältöjä ovat leikit, laulut, lorut, sadut, luonnon omat leikkivälineet, tutkimustehtävät, luontotietous sekä luonnon kiertokulku. Metsämörritoiminnassa lapset kiintyvät luontoon omien kokemusten, aistielämysten ja vuorovaikutteisen toiminnan kautta. Vuodenaikojen vaihtelua seurataan leikkien, laulujen ja satujen johdattamina. Metsämörri on symboli luonnon tasapainolle ja auttaa lapsia ilon, riemun ja yhteenkuuluvuuden kautta saamaan kosketuksen luontoon. Lapset oppivat viihtymään ja liikkumaan luonnossa. (Suomen Latu 2019b)

Metsämörritoimintaan pääsee mukaan suorittamalla Suomen Ladun Metsämörriohjaajan peruskurssin. Peruskurssi kestää 2 päivää ja vastaa laajuudeltaan 2 opintopistettä (15 x 45 min). Peruskurssilla opitaan metsämörrilaulut, -leikit ja -sadut, perehdytään lasten luontokasvatukseen ja varustetietouteen, osallistutaan metsämörriretkelle sekä saadaan perustaidot ohjaajana toimimiseen ja toimintasuunnitelman laatimiseen. Peruskurssin jälkeen ohjaaja voi syventää

osaamistaan täydennyskursseilla, kuten Metsämörri esiopetuksessa, Metsämörriin ystävät ja Metsänuppuset ja Myttyset-teemakurssi. Metsämörritoiminnalle voi hakea ”Meillä on Metsämörri”- laatutunnusta Suomen Ladulta. Laatutunnuksen lippu liehuessaan viestittää, että toimipaikalla on laadukasta metsämörritoimintaa. (Suomen Latu. Lastentoiminta. Metsämörri.)

3.4 Luonnossa kotonaan -toiminta

Kuten metsämörritoiminnan, myös Luonnossa kotonaan-toiminnan alkujuuret ovat Ruotsissa (I Ur och Skur-pedagogik). Toiminta koettiin hyvänä jatkona jo arvostusta saaneelle metsämörritoiminnalle ja se haluttiin vakiinnuttaa kiinteäksi osaksi päiväkotien arkea. Ensimmäinen Luonnossa kotonaan -päiväkotitoiminta perustettiin Suomeen vuonna 1999 ja tällä hetkellä verkostoon kuuluu 36 toimijaa. (Suomen Latu. Lastentoiminta. Luonnossa kotonaan.) Luonnossa kotonaan on Suomen Ladun koordinoima toimintamuoto, joka keskittyy varhaiskasvatuksessa ja koululaisten iltapäivätoiminnassa toteutettavaan luontoliikuntaan sekä luonto- ja ympäristökasvatukseen. Ulkotoiminta ryhmässä muodostaa perustan toiminnalle ja tavoitteena on edistää lasten luonnon tuntemusta leikin, tutkimisen ja luovan toiminnan kautta. (Drougge & Salminen 2007, 20.) Toiminnassa ulkoilmaelämä on kaiken perusta ja toiminta on ulkoilmaelämää ympäri vuoden, säällä kuin säällä. Toiminnassa korostuvat leikki ja luonnossa liikkuminen, kiireetön yhdessäolo ja yhdessä tekeminen. Toiminnan perustana on näkemys leikkivästä ja liikkuvasta, ainutlaatuisesta lapsesta ja sitä ohjaavia arvoja ovat lapsen osallisuus ja kestävä elämäntapa. (Suomen Latu. Lastentoiminta. Luonnossa kotonaan.)

4 TOTEUTUS

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ilmiön ymmärtäminen ja selittäminen sekä tutkijan omien tulkintojen tekeminen ja niiden soveltaminen käytäntöön. Lähtökohdiana on todellisen elämän kuvaaminen, jossa kohdetta tutkitaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Anttila 2005, 276.) Laadullisen tutkimuksen tavallisia tunnusmerkkejä ovat aineistolähtöisyys, pieni tiedonantajien joukko sekä tulosten ainutlaatuisuus koskien vain tätä aineistoa. Laadullinen tutkimus kuvaa ilmiön laadullisia ominaisuuksia tai vertailee niitä keskenään. (Tuomi 2007, 97; 126.) Laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti ensin päätetään, mikä aineistossa on kiinnostavaa ja sitten kerätään sieltä asiat tämän valitun näkökulman mukaan. Kerätty aineisto luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään eli jaetaan ja ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan. Lopuksi aineiston käsittelyn pohjalta laaditaan yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93.)

4.1 Tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten metsämörritoimintaa voidaan hyödyntää varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden oppimisalueilla. Vasusta keskityttiin laaja-alaisen oppimisen määritelmään ja viiteen oppimiskokonaisuuteen. Tutkimuskysymykset tarkennettuina ovat:

- Miten metsämörritoimintaa voidaan hyödyntää vasun oppimisalueiden toteuttamisessa?
- Miten vasun perusteiden viisi oppimiskokonaisuutta toteutuvat metsämörritoiminnassa?

4.2 Suomen Latu ry

Opinnäytetyön yhteistyötaho on Suomen Latu ry, joka koordinoi ja kehittää Suomessa metsämörritoimintaa. Suomen Latu on ulkoilujärjestö, joka edistää kaikenikäisten ulkoilua ja liikunnallista elämäntapaa kaikkina vuodenaikoina. Järjestön tavoitteena on, että kaikki löytäisivät mielekkään tavan ulkoilla ja nauttia luonnosta. Järjestöön kuuluu noin 200 jäsenyhdistystä ja 86 000 jäsentä. (Suomen Latu. Ota yhteyttä. Tietoa meistä.)

4.3 Aineiston keruu ja analyysimenetelmät

Tutkimusmenetelminä käytettiin osallistuvaa havainnointia sekä laadullisen aineiston teemoittelua. Aineiston keruuta varten havainnoitiin ja dokumentoitiin valokuvien avulla syksyllä 2018 Helsingin kaupungin metsäkerho Floorassa, jossa toteutetaan aktiivisesti metsämörritoimintaa. Havainnoinnin avulla saadaan välitöntä ja suoraa informaatiota yksilön, ryhmien ja organisaatioiden toiminnasta ja käyttäytymisestä. Se mahdollistaa pääsyn tapahtumien luonnollisiin ympäristöihin. Havainnointi sopii menetelmänä hyvin laadullisen tutkimuksen menetelmäksi ja erinomaisesti esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimiseen. (KvaliMOTV 2018.) Jo vanhan sanonnan mukaan ”kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa”. Valokuvalla on siis voimakas narratiivinen luonne. Valokuvia voidaan käyttää osana analysoitavaa tutkimusmateriaalia tai raportoinnin ja havainnollistamisen apuvälineenä. (KvaliMOTV 2018.)

Teemoittelu on yksi laadullisen analyysin perusmenetelmistä. Sen avulla aineistosta pyritään hahmottamaan keskeisiä aihepiirejä ja teemoja. Aineistosta on mahdollista koota tiettyihin aihekokonaisuuksiin ja teemoihin sijoittuvat sisällöt. Aihekokonaisuudet voidaan johtaa teoreettisesta viitekehyksestä tai tutkimuskysymyksistä. (Helakorpi 1999, 71.) Tässä työssä teemoittelin aineiston varhaiskasvatussuunnitelman oppimisalueiden mukaan ja valitsin aineistosta ne valokuvat, joiden avulla parhaiten voi havainnollistaa oppimisalueiden toteutumista metsämörritoiminnassa. Valokuvia oli paljon ja osassa kuvista oli nähtävissä monta

eri oppimisen aluetta, joten selkeyden vuoksi valitsin vain 1-2 valokuvaa jokaiseen oppimisen alueeseen.

Opinnäytetyössä käytetty aineisto eli valokuvat ovat itse ottamiani Helsingin kaupungin päiväkotia Flooran metsäkerhosta sekä ammattivalokuvaajan otoksia Suomen Ladun valokuva-arkistoista. Flooran metsäkerhossa toteutetaan metsämörri-toimintaa, joten se soveltui hyvin tutkimusaineistoksi. Helsingin kaupungin tietoturvasuojaus määrää, että päivähoidossa oleva lapsi ei saa olla tunnistettavissa valokuvissa, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Vaikka perhe olisi antanut kuvausluvan, ei lapsi saa silti näkyä kuvassa niin, että hänet tunnistettaisiin. Tästä syystä Flooran metsäkerhosta otetuissa kuvissa ei näy lasten kasvoja. Suomen Ladun valokuvissa sen sijaan näkyy, sillä kuvattavat ovat itse suostuneet kuvattaviksi. Suomen Ladun valokuvat ovat metsämörri-toiminnasta eri toimipaikoista ympäri Suomea. Osa valokuvista on käytössä myös Suomen Ladun markkinointimateriaaleissa, joten minulla oli lupa hyödyntää niitä opinnäytetyössäni.

5 TULOKSET

Metsämörritoiminta vaatii itsessään laaja-alaista osaamista ja siinä toteutuvat kaikki laaja-alaisen toiminnan tavoitteet: ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito, tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kumpuavat todellisen ympäröivän maailman eli lähiympäristön tutkimisesta, havainnoista ja päätelmistä. Se mitä lapsi voi koskettaa, havainnoida ja ihmetellä, siitä lapsi kiinnostuu hankkimaan tietoa. Metsämörrimetsään mentäessä varhaiskasvattajat eivät voi etukäteen suunnitella mitä metsästä tai lähiluonnosta kulloinkin löytyy. Tämä on paras lähtökohta laaja-alaiseen osaamiseen, lasten ja henkilöstön osallisuuteen ja uuden oppimiseen. Tätä kautta opitaan tiedon hakemista ja rajaamista, monilukutaitoa sekä mahdollistetaan muun muassa tieto- ja viestintäteknologian haltuunotto. (Suomen Latu 2019a.)

Oppimisen alueiden käsittely monipuolistuu metsämörritoimintaa hyödyntämällä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaa metsämörritoimintaan erityisesti oppimiskokonaisuuksien luvuissa ”tutkin ja toimin ympäristössäni” sekä ”kasvan ja kehityn”. On kuitenkin huomioitava, että kaikkien oppimiskokonaisuuksien tavoitteet toteutuvat metsämörritoiminnassa (ilmaisun monet muodot, kielen rikas maailma, minä ja meidän yhteisömme). Metsämörritoiminta on eheyttävää ja kokonaisvaltaista toimintaa, jossa korostuu lasten mielenkiinnon kohteet ja opetuksen yhteiset tavoitteet. Lapsen mielenkiinnon kohteiden mukaan toimiminen ei kuitenkaan poista kasvattajan vastuuta lasten osaamisesta ja oppimisesta. Kasvattajan tehtävä on osata normit sekä tuottaa lapsiryhmään oppimiskokemuksia. (Suomen Latu 2019a.)

KUVIO 4. Laaja-alainen osaaminen ja oppimiskokonaisuudet metsämörri-toiminnassa (Suomen Latu 2019a)

Esimerkiksi majan rakentaminen opettaa useita taitoja:

- Karkea- ja hienomotoriset taidot (kehon käyttö, voima, silmän ja käden yhteistyö, solmiminen, veisto jne.)
- Avaruudellinen (spatiaalinen) hahmotuskyky
- Matemaattiset taidot (järjestykseen asettaminen, vertailu, mittaaminen)
- Ongelmanratkaisutaidot
- Sosiaaliset taidot (vuorovaikutus, neuvottelu, ryhmätyöskentely)
- Luovuus

(Suomen Latu 2019a)

Seuraavissa alaluvuissa esitellään varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden viisi oppimisen aluetta metsämörri toiminnan avulla toteutettuna. Alaluvut on otsikoitu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden virallisia termejä mukaillen.

5.1 Kieli kehittyy ulkotoiminnassa

KUVA 1: Suomen Latu

Kuvassa 1 lapset ovat keränneet metsämörrimetsässä erikokoisia käpyjä ja asettelleet ne kauniiseen spiraalin muotoon. Valkoiselle liinalle muodostui ornamentti, johon tutustuttiin yhdessä. Lapset voivat ryhmissä kerätä erilaisia mukavia asioita metsästä ja muodostaa niistä monenlaisia kuvioita ja ornamentteja. Muille ääneen kertominen omasta ornamentistaan vahvistaa lapsen vuorovaikutustaitoja. Vuorovaikutustaitojen tukemisessa on tärkeää, että lapsi tulee kuulluksi, hänen aloitteisiinsa vastataan ja häntä kannustetaan vuorovaikutukseen toisten lasten ja aikuisten kanssa. Kasvattajien on myös tärkeää tunnistaa lasten nonverbaalisia viestejä, sillä puhe kehittyy yksilölliseen tahtiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 41.)

Kielen ymmärtämisen taitoja tukee se, että asioita nimetään ääneen ja käytetään niiden oikeita nimiä (Ahonen 2017, 170). Luonnossa voidaan keräillä ja ihastella kaikenlaista ja samalla opetella asioiden oikeita nimiä. Kielen kehityksen kannalta

yhtä tärkeää on myös toiminnan nimeäminen, leikkitilanteiden sanottaminen ja erilaisissa kokoonpanoissa käytävät vapaammat keskustelut (Ahonen 2017, 171).

Kuvan 1 käpyornamenttitehtävän jälkeen lapset saivat maata selällään mättäällä ja katsella ”Metsämörrin taivaskanavia”. Kukin lapsi sai vuorollaan kertoa mitä näkee: pilvien muodostamia hahmoja, lintuparven tai vaikka lentokoneen. Puheen tuottamisen taitoja tuetaan muun muassa rohkaisemalla lapsia puhumaan vaihtelevissa tilanteissa muiden lasten ja aikuisten kanssa. Kun yksi kertoo, niin muut kuuntelevat. Puheen tuottaminen ja puheen tunnistaminen kulkevat käsi kädessä (Ahonen 2017, 172).

5.2 Kuvataidetta luonnon antimilla

KUVA 2: Anna Anttonen

Kuvassa 2 Flooran metsäkerhon lapset saivat kokeilla lehtien maalausta. Kukin sai poimia maahan pudonneita kauniita lehtiä ja harjoitella sen jälkeen siveltimen käyttöä ja lehtien maalausta eri värisillä väreillä. Maalatut lehdet painettiin

valkoiselle paperille. Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen ja muuhun visuaaliseen kulttuuriin. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvataiteen tekemisestä sekä saada elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset saavat kokeilla erilaisia tapoja toteuttaa kuvataidetta esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja tekemällä erilaisia mediaesityksiä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 43.)

5.3 Luonnossa olemme yhtä

KUVA 3: Suomen Latu

Kuvassa 3 lapsilla oli käynnissä Metsämörriin ötökkäsafari. Metsämörri on kaikkien eläinten ja ötököiden ystävä, olivatpa he kuinka pienen pieniä tai suuren suuria tahansa. Metsämörri tietää, että kaikki ovat erityisiä ja tärkeitä omalla tavallaan juuri sellaisina kuin ovat ja että jokaisella on myös oma paikkansa kierto- kulussa. Metsämörri tutkii uteliaana luontoa ja haluaisi saada uusia ystäviä. (Suomen Latu 2019a.) Kuvassa 3 lapset siis autoivat Metsämörriä löytämään mahdollisimman monta uutta pienen pientä ötökkäystävää. Lopuksi lapset keksivät tarinan, jossa seikkailivat löydetyt ötökät. Ohjaaja kirjasi tarinan ja se luettiin ää- neen lepohetkellä.

Oppimisen alueena Minä ja meidän yhteisömme ohjaa varhaiskasvatustoimintaa kohti kaikille yhtenäistä ja tasa-arvoista varhaiskasvatusta. Alueena se vastaa

laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin lasten kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun sekä ajattelun ja oppimisen kautta. (Ahonen 2017, 223.)

KUVA 4: Suomen Latu

Kuvassa 4 päiväkodissa vietettiin Metsämörriin syntymäpäiviä. Lapset saivat tehdä päivänsankarille kakun ja koristella sen. Jokainen antoi Metsämörrille mielikuvituslahjan ja yhdessä mietittiin, mitä ohjelmaa Mörri haluaisi syntymäpäivilleen ja keitä metsäneläimiä kutsuttaisiin. Lapset saivat näin tuoda esille omia kodin perinteitä ja toimintamalleja sekä kohdata toisten erilaisia tapoja ajatella ja toimia.

5.4 Ympäristössä yhdessä ihmetellen

Kuten ylempänä todettiin, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaa metsämörritoimintaan erityisesti oppimisalueiden luvuissa “tutkin ja toimin ympäristössäni” sekä “kasvan ja kehityn”. Metsässä on helppoa ja luontevaa heittäytyä yhdessä pohtimaan erilaisia luonnon ihmeitä ja ilmiöitä. Lapsi on luontaisesti utelias ja kiinnostunut kaikesta ja aikuinen voi omalla toiminnallaan joko supistaa tai rikastuttaa lapsen oppimista. Aikuisella ei tarvitse olla laajaa tietämystä asioista,

vaan tärkeintä on yhdessä lasten kanssa pohtia ja prosessoida. (Ahonen 2017, 247-248.) Metsämörritoiminnassa oleellista on asioiden yhdessä ihmettely ja ihastelu sekä lapsen aitojen kokemusten äärelle pysähtyminen.

KUVA 5: Suomen Latu

Kuvassa 5 lapset olivat tehneet Metsämörrille luonnon tilkkutäkin, jossa he olivat keränneet ruutuihin erilaisia asioita metsästä: kiviä, kukkia, lehtiä, roskia. Näin kehitty matemaattinen ajattelu, kun luokitellaan, vertaillaan ja järjestellään erilaisia esineitä ja asioita (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46).

KUVA 6: Suomen Latu

Kuvassa 6 lapsi oli löytänyt ihmeellisen ötökän, jota nyt ylpeänä esitteli muille. Yhdessä ohjaajan kanssa lapset etsivät tietoa ja tunnistivat ötökän luontokirjasta. Lopuksi ötökkä päästettiin turvallisesti takaisin luontoon. Varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46). Metsämörri-toiminnassa toteutuvat nämä kaikki kolme ulottuvuutta.

5.5 Metsä on luonnon oma jumppasali

KUVA 7: Anna Anttonen

KUVA 8: Anna Anttonen

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia liikkumaan monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 47.) Kuvat 7 ja 8 esittelevät, kuinka monipuolisesti metsässä voi harrastaa liikuntaa. Kuvassa 7 lapset kiipeilevät puissa ja kallioilla, hyppivät kiveiltä ja ryömivät maassa. Kuvassa 8 leikitään Metsämörri- ”vaihda puuta”- nimistä leikkiä, missä lapset juoksevat ohjaajan käskystä puulta toiselle.

Metsässä liikkuminen kehittää jo aivan pientenkin lasten motorisia taitoja monin tavoin. Aikuisen tukemana voidaan kiivetä kannon päälle tai hypätä kiveltä alas. Liikkuminen sammalmatolla tai pehmeällä hiekalla vahvistaa lapsen tasapainoa aivan eri tavalla kuin kovalla asfaltilla käveleminen. Metsässä lapset voivat tasapainoilla kivien ja kantojen päällä, kulkea pitkin maahan kaatunutta puunrunkoa, astua matalien oksien yli tai ryömiä niiden ali. (Ahonen 2017, 277.)

6 POHDINTA

Valitsin opinnäytetyöni aiheen vahvasti oman mielenkiinnon kohteeni mukaan. Luontokasvatus sekä ulkona oppiminen ja opettaminen ovat lähellä sydäntäni ja tiedän haluavani työskennellä niiden parissa myös tulevaisuudessa. Tästä syystä koin työn tekemisen hyvin mielekkäänä ja antoisana. Aihepiiri oli minulle entuudestaan niin tuttu, etten välttämättä voi sanoa oppineeni kovin paljon uutta prosessin aikana, mutta asioiden syvempi tarkastelu ja auki kirjoittaminen vahvistivat toki ammatillista kasvuani. Tutkijalta myös edellytetään aitoa kiinnostusta tutkimukseen (Kuula 2006, 30), joten sitä minulta ainakin löytyi. Vaikka kiinnostusta ja aiempaa osaamista löytyi, tulee tutkijan kuitenkin aina toimia objektiivisesti, eli hänen omat mielipiteensä eivät saa vaikuttaa tutkimustuloksiin. Subjektiivisia kannanottoja tulee välttää. (Mäkinen 2006, 28.)

Pyrkimys oli tuottaa työelämän yhteistyökumppanille opinnäytetyö, josta olisi heille mahdollisimman paljon hyötyä. Tämän takia aihetta pohdittiin yhdessä työelämätahon kanssa. Muuten toimin hyvin itsenäisesti koko opinnäytetyöprosessin aikana.

6.1 Luotettavuuden arviointi ja eettinen tarkastelu

Opinnäytetyön tekemisen lisäksi toimin samalla myös työntekijänä, lastentoiminnan suunnittelijana, yhteistyökumppaniorganisaatiossa Suomen Ladussa. Minun on siis tärkeää kriittisesti reflektoida omaa rooliani samanaikaisesti opinnäytetyön tekijänä ja työntekijänä (Gothoni 2018). Koen hyötyneni tästä samanaikaisesta roolista, sillä lähdeaineistoa ja tietoa oli näin helppo saada. Minulla on itselläni vahva osaaminen ja työkokemus metsämörritoiminnasta ja luontotoiminnasta varhaiskasvatuksessa, joten lähestymistapani aihepiiriin on automaattisesti positiivinen, eikä kriittistä tarkastelua juurikaan esiinny. Tiedostan kuitenkin myös haasteet ja ennakkoluulot, joita luonnossa toimimiseen yleensä liitetään, mutta

en tässä työssä tuo niitä esiin. Näitä haasteita ja ennakkoluuloja on esimerkiksi haastavat säätilat, varusteet tai turvallisuus. Luontotoiminnasta varhaiskasvatuksessa on tehty paljon tutkimuksia, opinnäytetöitä ja pro graduja, joten tietoa varmasti löytyy monipuolisesti. Pystyin hyvin hyödyntämään omaa ammatillista osaamistani opinnäytetyöprosessissa. Tutkijalta vaaditaan aina rehellisyyttä ja tunnollisuutta toiminnassaan, mutta aivan erityisesti niitä edellytetään omaan opipialaan perehtymisessä, aineiston hankinnassa ja analysoinnissa (Kuula 2006, 30).

Luotettavuutta arvioidaan myös tarkastelemalla sitä, onko tutkimuksessa tutkittu juuri sitä mitä on kerrottu tutkittavan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160). Opinnäytetyössä oli tavoitteena selvittää, miten metsämörritoimintaa voidaan hyödyntää varhaiskasvatussuunnitelman oppimisen alueilla ja tässä onnistuttiin hyvin. Tutkimuskysymysten selkeä rajaus auttoi tavoitteeseen pääsyssä. Ensin määriteltiin varhaiskasvatussuunnitelman oppimisen alueet ja ne pidettiin jatkuvasti mielessä aineistoa kerätessä ja analysoitaessa.

Opinnäytetyössä tekijällä on eettinen vastuu työn jokaisesta vaiheesta ja valinnasta. Aineiston hankinnassa, käytössä ja säilytyksessä on oltava erityisen tarkka. (Gothoni 2018.) Tässä tapauksessa aineistona toimi valokuvat, jotka olivat joko minun itseni ottamia tai Suomen Ladun luvalla käyttöön saatuja. Valitesani valokuvia, jouduin tarkasti valitsemaan ne, joissa lasten kasvot ei ole tunnistettavissa. Flooran metsäkerhon lapset perheineen eivät tiedä esiintyvänsä opinnäytetyössäni, joten mietin, onko tämä eettisesti oikein. Kuitenkin perheet ovat antaneet kuvausluvat aloittaessaan kerhossa ja samoja valokuvia olemme saataneet hyödyntää myös kerhon Instagram-tilillä. Tulin siihen tulokseen, että kuvia voi silloin käyttää myös tässä työssä. Jos joku perhe ei ole antanut kuvauslupaa, olen siinä tapauksessa pitänyt huolen, ettei tämä lapsi näy yhdessäkään kuvassa.

6.2 Opinnäytetyön hyödyntäminen

Opinnäytetyöstä hyötyvät kaikki varhaiskasvattajat, jotka haluavat hyödyntää luontoa toiminta- ja oppimisympäristönä. Ei tarvitse olla käynyt metsämörrikoulutusta hyödyntääkseen luontoa kaikessa toiminnassa. Opinnäytetyöstä hyötyy myös sen yhteistyökumppani Suomen Latu ry, joka koordinoi Suomessa metsämörritoimintaa ja kouluttaa kaikki metsämörriohjaajat. Suomen Latu voi hyödyntää opinnäytetyötä ja sen tuloksia metsämörrikurssien materiaalien uudistamisessa ja uusien ohjaajien koulutuksissa. He kokivat arvokkaaksi ja tärkeäksi sen, että heidän toiminnassaan huomioidaan uusi varhaiskasvatussuunnitelma ja tuodaan näin esille, ettei metsämörritoiminta ole irrallista toimintaa vaan sulautuu erinomaisesti varhaiskasvatuksen arkeen.

Varhaiskasvatuksen piirissä olevat lapset hyötyvät myös, sillä mitä enemmän lapsia viedään luontoon päivähoidossa, sitä vahvemaksi heidän luontosuhteensa kasvaa. Kuten aiemmin luvussa 3.1 todettiin, luonnolla on monia hyvinvointivaikutuksia. Lasten tulee päästä luontoon myös osallistuessaan varhaiskasvatukseen. Metsämörritoiminnan koko oppimisprosessin päämääränä on lapsuudessa herätetty rakkaus luontoon. Lapsena luontoon samaistunut ihminen ei aikuisenaakaan halua tuhota sitä (Suomen Latu 2019b).

Tässä opinnäytetyössä keskityttiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteista vain oppimisen alueisiin. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia, miten varhaiskasvatussuunnitelman muut osa-alueet, kuten leikki, osallisuus, huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö tai tuen toteuttaminen mahdollistuvat luonnossa.

LÄHTEET

- Ahonen, L. (2017). *Vasun käyttöopas*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Anttila, P. (2005). *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*. Hamina: Akatiimi Oy.
- Casey, T. (2007). *Environments for Outdoor Play: A Practical Guide to Making Space for Children*. London: Sage.
- Drougge, S. & Salminen, H. (2007). *Leikeistä ja seikkailuista luontosuhteeseen. Kuvaus Luonnossa kotonaan-toiminnan menetelmistä*. Helsinki: Suomen Latu ry.
- Gothoni, R. (2018). Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä. Saatavilla 29.4.2019 <https://lib-guides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2793510>
- Gray, C., Gibbons, R., Larouche, R., Hansen Sandseter, E., Bienenstock, A. (2015). What Is the Relationship between Outdoor Time and Physical Activity, Sedentary Behaviour, and Physical Fitness in Children? Teoksessa *A Systematic Review International Journal of Environmental Research and Public Health Impact Factor & Information*.
- Helakorpi, S. (1999). *Opinnäytetyö ja tutkimustoiminta ammattikorkeakouluissa*. Opettajakorkeakoulun julkaisuja D:118. Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Housman, J. (2019). Study: Kids who spend time in nature become happier adults. Teoksessa *Adventure Journal* 27.2.2019. Saatavilla 29.4.2019 https://www.adventure-journal.com/2019/02/study-kids-who-spend-time-in-nature-become-happier-adults/?fbclid=IwAR1I2KJFVkJZhrR-SyffV2Tt7tFu3sG5ObClGqe71snNbGkSNt_7k9mpguDqA
- Kuula, A. (2006). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- KvaliMOTV (2018). Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien oppimisympäristö. Saatavilla: <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>
- Laine, A., Elonheimo, M. & Kettunen, A. (2018) (toim.). *Loikkaa ulkoluokkaan. Opas ulkona opettamiseen*. Plusprint Ulvila.

- Luonnonvarakeskus (Luke) (2016). Tietoa luonnonvaroista. Luonnon hyvinvointivaikutukset. Saatavilla 29.4.2019 <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/virkistyskaytto/luonnon-hyvinvointivaikutukset/>
- MacQuarrie, S., Nugent, C. & Warden, C. (2013). *Learning with nature and learning from others: nature as setting and resource for early childhood education*. Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, 15:1, 1-23.
- Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. & Särkkä, H. (2007). *Oppimista tukevat ympäristöt. Johdatus oppimisympäristö ajatteluun*. Helsinki: OPH.
- Mäkinen, O. (2006). *Tutkimusetiikan ABC*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nikkinen, I. (2001). *Metsämörri. Ohjaajan käsikirja*. Nurmijärvi: Sarmala Oy.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016). Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä: varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:21. Saatavilla 11.2.2019 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75405/OKM21.pdf>
- Opetushallitus (2019). Pedagoginen dokumentointi. Oppimisen alueet. Saatavilla 29.4.2019 https://www.oph.fi/download/180574_pedagoginen_dokumentointi.pdf
- Parikka-Nihti, M. & Suomela L. (2014). *Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saarinen, K. & Jantunen, J. (2015). Luonto lähelle ja terveydeksi! Kysely Suomen päiväkodeille 2014. Etelä-Karjalan Allergia- ja Ympäristöinstituutti. Lappeenranta. Saatavilla 29.4.2019 <http://www.allergiaterveys.fi/upload/valtakunnallinen-kysely-2014.pdf>
- Scottish outdoor (2018). Out to play. Practical guidance for creating outdoor play experiences in early learning and childcare. The Scottish government. Saatavilla 29.4.2019 <https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/publication/2018/12/out-play-practical-guidance-creating-outdoor-play-experiences-children/documents/00544754-pdf/00544754-pdf/govscot%3Adocument>

- Smeds, P., Jeronen, E. & Kurppa, S. (2015.) Farm Education and the Value of Learning in an Authentic Learning Environment. *International Journal of Environmental & Science Education*, 2015, 10(3).
- Sunikka, J., Luomi, A., Lembidakis, K., Markkula, T. & Rantalainen, S. (2010). *Kiuru ja koppakuoriainen – päivähoidon ja alkuopetuksen ympäristökasvatusideoita*. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus. Saatavilla 29.4.2019 <https://www.kierratyskeskus.fi/files/3204/kiurujakoppis.web.pdf>
- Suomen Latu. Lastentoiminta. Saatavilla 29.4.2019 <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta.html>
- Suomen Latu. Lastentoiminta. Metsämörri. Saatavilla 29.4.2019 <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta/metsamorri.html>
- Suomen Latu. Lastentoiminta. Luonnossa kotonaan. Saatavilla 29.4.2019 <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta/luonnossa-kotonaan.html>
- Suomen Latu. Ota yhteyttä. Tietoa meistä. Saatavilla 29.4.2019 <https://www.suomenlatu.fi/ota-yhteytta/tietoa-meista.html>
- Suomen Latu (2019a). Metsämörri esiopetuksessa.
- Suomen Latu (2019b). Metsämörriohjaajan opas.
- Tuomaala, T. & Myyryläinen, M. (2002). *Luonto tutuksi. Vinkkejä vanhemmille*. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Tuomi, J. (2007). *Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (Uud. Laitos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018). Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Saatavilla 29.4.2019 https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf